Maxim Makovchik

A TRADICIONALIZMUS JELENTÉSE RENÉ GUÉNONNÁL ÉS A JELENKORI ÉRTELMEZÉSE*

Ma, egy évszázaddal René Guénon első könyvének megjelenése után csak még összetettebbé vált a kérdés, hogy mi a „tradicionalizmus" és kik a „tradicionalisták". A kulturális és civilizációs környezet világszerte jelentős változásokon ment keresztül: a keleti civilizációk (melyek tradicionális arculatai Guénon idejében még szembetűnőbbek és könnyebben hozzáférhetőek voltak) az elnyugatiasodás előrehaladott fázisába léptek, legalábbis külső szempontból, és egy sereg tradícióellenes áramlat jelent meg bennük, jóllehet ezzel párhuzamosan ellenkező irányú folyamatok és a tradícióellenességgel szembehelyezkedő új gondolkozók is. Ebben az írásban a René Guénon műveiben kifejtett nézőpontból vizsgáljuk meg a kérdést, hogy „mi a tradicionalizmus?" – egy Guénon munkássága által inspirált mai kutató[1] megfogalmazásában, amit „jelenkori értelmezésnek" nevezünk.

Egyelőre félre kell tennünk a „tradicionalista" megnevezést, hogy körbejárhassuk a következő kérdést: vajon elfogadhatja-e ezt a minősítést olyasvalaki, aki értékesnek találja Guénon és a kapcsolódó szerzők munkáit? A passzív megfigyelő számára, aki a széles körben elterjedt módon használja a „tradicionalizmus" kifejezést, ez a kérdés különösnek tűnhet, hiszen mégiscsak maga Guénon, Coomaraswamy, Evola és a hozzájuk hasonló gondolkozók voltak azok, akik létrehozták a tradicionalista iskolát, s Guénon életműve tekinthető az utóbbi alapjának. Ez az általánosan elfogadott nézet, amellyel az összes szótárban és témával foglalkozó kézikönyvben találkozunk. Azonban magától értetődik, hogy egy nézőpont széles körű ismertsége pusztán azt jelenti, hogy széles körben elterjedt, semmi többet.

„Guénon (…) soha nem hozta összefüggésbe saját munkáit a »tradicionalizmussal«."

Helyesebb lenne ahhoz fordulnunk, amit Guénon mondott erről műveiben, amelyek világosan tárgyalják a kérdést. De röviden és lényegre törően kell tennünk, hiszen a szóban forgó munkák nyilván egészen más formát öltenének, ha most, a 21. század első felében írták volna őket. Mert egyrészt Guénon nem kreált vagy hozott létre semmiféle doktrínát, pusztán

* Maxim Makovchik: Traditionalism as understood by René Guénon and its contemporary understanding. *Passages. Studies in traditionalism and traditions* (international, PRAV Publishing) 1. évf. (2023) 67–74. o.

[1] A „René Guénon kutatója" kifejezés használata további pontosítás nélkül komoly problémákat vet fel, minthogy Guénon nem volt valamiféle tanításkör vagy filozófiai irányzat alapítója. Bizonyos szerzők nem átallottak egyenesen „mozgalomalapítóként" hivatkozni rá, de válaszképpen feltehetnénk a kérdést, vajon Newton, Laoce vagy Aquinói Szent Tamás mozgalomalapítók voltak? A tudósok és a gondolkozók megvilágíthatják vagy kifejthetik az igazságot egyik, vagy másik formában, de nem „alapítanak" semmiféle „mozgalmat".

feltárta azt a tudást, amit az általa ismert élő tradíciók eleve magukban foglaltak, másrészt, ami ennél is fontosabb, soha nem hozta összefüggésbe saját munkáit a „tradicionalizmussal". Guénon nézőpontjából éppenséggel a „tradíció" és a „tradicionalizmus" akár egymást kizáró fogalmaknak is tekinthetőek, mivel, ha a tradíció egy igazság áthagyományozása (lat. *trans-dare*), egy módszer, amellyel beteljesíthetjük az emberi lét célját (szkr. *purusa-artha*), vagy egy eszköz az örök princípiumok megértéséhez és megvalósításához,[2] akkor a tradicionalizmus nem egyéb, mint törekvés és vágyakozás arra, amit névrokona jelöl.[3] Ez a törekvés még nem tekinthető értésnek, ahogy a tudásra való bármiféle irányulás sem tekinthető tudásnak. Még ennél is sokkal rosszabb helyzetben vagyunk, ha a törekvés és irányulás a belátást és tudást helyettesítő pótlékká lesz; ekkor az előbbi kategóriák az utóbbiak ellentétévé válnak, olyan délibábbá, amely tévútra vezeti a keresőt. „Keresőt" mondunk, nem „kutatót", mert a tradíció megismerése nem valamiféle száraz irodai munka, mint manapság a filozófia tanulmányozása, hanem egy emberi lény eleven intellektuális aktusa.

Másként fogalmazva, ha figyelembe vesszük a tényt, hogy a tradíció valódi lényege és célja aligha érthető a mai ember számára előzetes magyarázatok nélkül, hogy többet ne mondjunk, szembe kell néznünk egy modern mentalitás által kivetített fantom veszélyével, amit Guénon „tradicionalizmusnak" nevez; ez olyasmi, ami önmagának és önmagáról szól – egy magáértvaló tanítás, valamely „világnézet" vagy „társadalompolitikai program" keretei közé zárva. A tradicionalizmust néha egyenesen a modernitással ellentétes alternatív értékrendszerek reakciós jellegű együtteseként jellemzik, ami a tradicionalitást lelki, szociális és társadalmi síkra fokozza le. Mindazonáltal még ez sem feltétlenül korlátozás: Guénon néhány kortársa számára a tradíció olyan szokások és kulturális minták összességét jelentette, amelyek kiállták az idő próbáját; ebben az esetben a tradicionalisták a rekonstruktőrök, a pénzért való modern hajszából kiszálló emberek, az egyszerűség pártján állók. A tradíció és a tradicionalizmus fogalmát szigorúan meg kell különböztetnünk, hogy vizsgálat tárgyává tehessük őket. Ha nem helyénvaló, hogy ebben a tradíció képviselőinek adjuk a döntő szót és a magyarázat jogát (akik jellemzően egyik vagy másik hagyományforma hivatalos képviselői, és az utóbbi nevében beszélnek, nem foglalkoz-

> ***„(…) helyesbíthetjük a tradicionalizmus mint a modernitással szembeni reakció értelmezését azáltal, hogy határozottan kijelentjük, a probléma nem maga a jelenkor, hanem elsősorban és mindenekelőtt az egyre fokozódó zűrzavar és szellemi elhalás mint olyan; másodsorban, nem reakcióról van szó, hanem inkább egy természetes irányváltásról, hasonlóan az ingához, ami az egyik végpontot elérve elkerülhetetlenül visszalendül a másik felé; harmadszor pedig, amiről itt beszélünk, már nem tradicionalizmus, hanem tradíció."***

[2] Természetesen nem feladatunk, hogy a „tradíció" kimerítő definícióját adjuk, mivel a fogalom sokféleképpen értelmezhető, és az itt közölt meghatározások pusztán iránymutatásként szolgálnak.

[3] Lásd René Guénon: *The reign of quantity and the signs of the times*. Hillsdale, 2001, Sophia Perennis, 169. o., 4. lábjegyzet és 211. o. [Magyar nyelven lásd René Guénon: *A mennyiség uralma és az idők jelei*. Debrecen, 2006, Kvintesszencia Kiadó, 191. és 236. o. – *A ford.*]

va azzal a kérdéssel, hogy mit jelent a tradíció a tradicionalizmussal szembeállítva), akkor viszont helyes lenne olyan gondolkozókra ruháznunk ezt, akik egyaránt ismerik és értik Guénon és a hozzá közel álló tekintélyek műveit. E tekintetben érdemes kiemelt figyelmet fordítanunk azokra a súlyos károkra, amelyeket Mark Sedgwick témáról írt, széles körben ismert könyve okozott[4] – aki hasonló szerepet töltött be a tradicionalizmus (és ezen keresztül a tradíció) kifejtésében, mint Helena Blavatsky a tradicionális tanítások eltorzításában.[5]

Az idő előrehaladtával egyre nagyobb és nagyobb zavarok és bonyodalmak származnak abból, hogy felcseréljük a tradicionális, vagyis a tradícióhoz és az ennek megfelelő intellektuális síkhoz tartozó valóságot a „tradicionalizmussal" és utóbbi filozófiai síkjával. Nap mint nap megfigyelhetjük, hogyan próbálják a dolgokat alacsonyabb szintekre rángatni; például a politikai közbeszédben gyakran találkozhatunk a „tradicionális értékek" fogalmával. Ha alaposan megvizsgáljuk, kiderül, hogy az ilyen kifejezések használata egy paródia, vagy legjobb esetben is a tradicionális princípiumok külső vetületeinek mesterkélt utánzása; végeredményben a tradíció fogalma a társadalmi vagy politikai szintre fokozódik le. Nem nehéz észrevenni, hogy a modern világ szervezeti formáinak túlnyomó többségében ténylegesen szemben áll a tradícióval (függetlenül attól, hogy e formák milyen színben próbálják feltüntetni magukat):[6] ennek jegyében pedig elnyomja és lecseréli a vallási formákat, szokásokat, életmódot és művészetet, illetve a tradicionális szellem más megnyilvánulásait.

Minél inkább sikerül a modern világnak előrehaladnia a tradicionális valóság teljes körű elnyomásában, annál nehezebbé válik a modern ember számára, hogy megértse a tradíciót és a tradicionalizmust, s bármifajta pozitív jelentést tulajdonítson neki. Ez azonban egy visszahatást is eredményez: a tolakodó modernizmus a maga legvégső fázisaiban, előrehaladva abban a folyamatban, mely elidegeníti az embert saját élete összes arculatától, emellett kiheréli és denaturálja magát az életet is, sokat tesz azért, hogy az emberek a tradíció felé forduljanak. Ezt a fázist párhuzamba állíthatjuk a *mahá-juga* lezáródásá-

„(…) szembe kell néznünk egy modern mentalitás által kivetített fantom veszélyével, amit Guénon »tradicionalizmusnak« nevez; ez olyasmi, ami önmagának és önmagáról szól – egy magáértvaló tanítás, valamely »világnézet« vagy »társadalompolitikai program« keretei közé zárva."

[4] Mark Sedgwick: *Against the modern world. Traditionalism and the secret intellectual history of the twentieth century*. Oxford, 2004, Oxford University Press. [Magyar nyelven lásd Horváth Róbert: Mark Sedgwick Against the Modern World című könyvének kritikája. *Axis Polaris* (Budapest) 7. sz. (2006) 92–102. o. – *A ford.*]

[5] Lásd René Guénon: *Theosophy. History of a Pseudo-Religion*. Hillsdale, 2001, Sophia Perennis.

[6] Ezt a szembenállást Guénon még pontosabban *„hatalmas kollektív szuggesztióként"* jellemezte (*The reign of quantity and the signs of the times*. Id. kiad. 210. o. [Magyar nyelven lásd *A mennyiség uralma és az idők jelei*. Id. kiad. 235. o. Buji Ferenc fordítása – *A ford.*] Ennek kapcsán érdemes átgondolni egy pillanatra, hogy a modern világgal szembeni „lázadásra" vagy „harcra" való felszólításoknak milyen irányt kellene kijelölniük számunkra, és kell-e egyáltalán ilyen fogalmakban gondolkoznunk. (Vö. René Guénon: *The symbolism of the cross*. 8. fejezet, az *al-dzsihádul-akbar*ról. [Magyar nyelven uő: *A kereszt szimbolikája*. In uő: *A modern világ válsága. A kereszt szimbolikája*. H. é. n. [Budapest, 1995] Szigeti /Az őshagyomány könyvei 4/ 148–151. o. – *A ford.*])

[7] Ugyancsak hivatkozhatunk a *Jelenések könyv*ének sokkal összetettebb szimbolizmusára is, amely nem kevésbé vonatkozik a belső emberre, mint a történeti valóságokra.

nak időszakával, amit egy új aranykor követ;[7] az analógia azért találó, mert minden egyes ember maga is megtapasztalja a *jugá*kat (a szó belső és nem külső értelmében) saját személyes létezésének különböző szintjein, így amikor valaki eléri a tradicionális spiritualitás világát, az tökéletesen megfelel egy új aranykor eljövetelének.[8] Ennek fényében helyesbíthetjük a tradicionalizmus mint a modernitással szembeni reakció értelmezését azáltal, hogy határozottan kijelentjük, a probléma nem maga a jelenkor, hanem elsősorban és mindenekelőtt az egyre fokozódó zűrzavar és szellemi elhalás mint olyan;[9] másodsorban, nem reakcióról van szó, hanem inkább egy természetes irányváltásról, hasonlóan az ingához, ami az egyik végpontot elérve elkerülhetetlenül visszalendül a másik felé; harmadszor pedig, amiről itt beszélünk, már nem tradicionalizmus, hanem tradíció.[10] És éppen ezen a ponton, amikor egy ilyen jellegű megfordulás végbemegy, nagyon fontos az egyén számára, aki ebbe az irányba fordul, hogy ne egy pótlékkal vagy egy zsákutcával találja magát szemben. Pontosan itt érkezünk el oda, hogy válaszoljunk a kérdésre, mi a tradicionalizmus (vagy még inkább, minek kellene és minek nem szabadna lennie) azok számára, akik belátják Guénon kijelentéseinek értelmét a 21. században.

Guénon maga egyértelműen leírta, hogy mi ne legyen a tradicionalizmus: nem merülhet ki abban, hogy *„rendelkezünk bizonyos fogékonysággal és vágyakozással a tradíció irányában, ámde anélkül, hogy bármit is valóban tudnánk róla"*.[11] Pontosabban fogalmazva, ez lehet a tudás kezdeti stádiuma, olyan ember részéről, aki addig egyáltalán nem ismerte a tradicionalitást; ebben az esetben az említett fogékonyságok és vágyakozások teljesen helyénvalóak, a tudás egy köztes szintjeként. De ezt a szintet meg kell haladni, magunk mögött hagyva a „tradicionalizmust", minthogy pusztán emberi ösztönzésekre támaszkodva nem érthetjük meg igazán a tradíciót, és nem lehetünk a részeseivé. Önmagunk meghaladása csak akkor válik lehetővé, ha a külső tényezőkre adott reakció jegyében álló relatív állásfoglalást és törekvést felváltja a személyesen kondicionálatlan választás aktusa, mely független saját körülményeinktől; csak erre támaszkodva közelíthetjük meg ténylegesen azt, ami tradicionális. A szabadság, mely az igazság megismerésével jár, az ember szabadságából fakad, hogy ezt választja-e vagy sem, olyan mintha e szabadság önmagát vonzaná. A külső ösztönzésből a kondicionálatlan választásba való átmenet szükséges-

„Guénon szövegei vajon tradicionálisak? A szó szigorú értelmében nyilvánvalóan nem. Elősegítik azt, hogy megértsük a tradíciót (mint a tradicionális szövegek hátterét)? Nyilvánvalóan igen."

[8] Magától értetődik, hogy egy ilyen példa esetében nem kötelező és nem is szükségszerű, hogy egy aranykornak megfelelő állapot teljes körű megvalósításáról beszéljünk, minthogy az emberi lény egyszerre számos létsíkon van jelen, és a megvalósítás mindegyik létsíkon más-más mértékben megy végbe.

[9] Ennek kapcsán szintén utalhatunk az elveszett Paradicsom szimbólumára a kereszténységben.

[10] Az az elgondolás, hogy a tradicionalizmus reakció valamire, a filozófiai és a filozófia alatti szintekre érvényes, de ennél is nagyobb probléma e beállítódással, hogy így a tradíciót, amit leegyszerűsítő módon a tradicionalizmussal azonosítanak, szintén egy „új spirituális áramlatként" fogják fel (a modernitáshoz és a modern emlékezetvesztéshez viszonyítva), a *New Age* és a teozófia szellemében. Ez meglepően egybevág Guénon „tradicionalizmust" illető kritikájával, de semmilyen körülmények között nem felel meg a tradíció jelentésének.

[11] René Guénon: *The reign of quantity and the signs of the times*. Id. kiad. 211. o. [Magyar nyelven lásd uő: *A mennyiség uralma és az idők jelei*. Id. kiad. 236. o. Buji Ferenc fordítása – *A ford.*]

ségét (feltéve, hogy egy ilyen átmenet elengedhetetlen) nem érthetjük meg a könyvek és a filozófia nyújtotta pótlékokból, hanem csak azáltal, hogy megismerünk egy valódi, élő hagyományt.[12]

Világosan rá kell mutatnunk arra is, hogy a tradicionalizmus helyesen értelmezve nem lehet a metavallásos ökumenizmus egy formája. Guénon nagy gondot fordított arra, hogy figyelmeztesse olvasóit a különféle tradíciók összekeverésének veszélyére. A *philosophia perennis* megközelítését, és a módot, ahogyan rávilágít a tradicionális tudásra (dacára a ténynek, hogy ugyanezeket az egyetemes princípiumokat ténylegesen megtalálhatjuk a különböző tradicionális tanítások alapjánál), annak a kornak a természete határozta meg, amelyben Guénonhoz hasonlóan mi magunk élünk, s amelyben a különféle vallási formák tanításait, elhomályosulásuk eredményeként, egyre inkább relatív érvényűnek tapasztaljuk; és valódi értelmük helyreállítása szempontjából rendkívüli hatékony módszer, ha kimutatjuk, hogy a tapasztalt viszonylagos jellegük mögött hogyan fedezheti fel a kereső az örök princípiumok egyetemes érvényű magyarázatát, mely teljesen független attól, ami szekuláris. Guénon a világ különféle tradícióinak szimbólumaira támaszkodva tárja fel ezt az egyetemességet, és mutatja meg, miként találunk valamennyi esetben olyan egységre, amely mindenfajta eklekticizmustól és ökumenizmustól mentes.

A tradicionalizmus nem helyettesíti a tradíciót. Nem szabad elfelejtenünk (habár ez az utóbbi évszázadokban kevésbé tapasztalható), hogy bárki számára, aki egy adott hagyományformához tartozik, mások, akiknek nincs kapcsolatuk ezzel a tradícióval, kívül esnek a világán, akiknek pedig egyáltalán nincs közük a tradícióhoz, azok alig többek számára az állatoknál, hiszen éppen az az isteni elem hiányzik belőlük, amely megnemesíti az ember állati részét. A „tradicionalista", aki nem lépett túl a könyveken, pontosan ebbe a kategóriába tartozik, például egy himalájai aszkéta, egy szúfi vagy egy ortodox szerzetes szemében. Más szavakkal, az ember követhet egy meghatározott hagyományt, amely út egy világosan meghatározott magasabb célhoz, de nem követheti a „tradicionalizmust", mert az égvilágon semmi sem tudja pótolni azt, amikor egy ilyen vagy olyan formában létező tradicionális organizációhoz kapcsolódunk, és vele eggyé válunk.

„(…) az ember követhet egy meghatározott hagyományt, amely út egy világosan meghatározott magasabb célhoz, de nem követheti a »tradicionalizmust«, mert az égvilágon semmi sem tudja pótolni azt, amikor egy ilyen vagy olyan formában létező tradicionális organizációhoz kapcsolódunk, és vele eggyé válunk."

A tradíció és a tradicionalizmus megkülönböztetése szempontjából fontos figyelembe vennünk a tradicionális tudás átadásának formáit – egyaránt tekintetbe véve a tradicionális szövegeket, amelyek Guénon és tanítványai szemében is kikezdhetetlen tekintéllyel bírnak, valamint bármely vonatkozó hagyomány hivatalos képviselőit. Egy példát hozva, emlékezhetünk a *sruti* és a *szmriti* eltérő szerepére, abban az értelemben, hogy ha külön-külön vizsgáljuk őket, mindkettő szövegtípus kétséget kizáróan tradicionális; de minden esetben az első rendelkezik nagyobb tekintéllyel (vagyis, ha netalán választani kell, hogy melyik a „tradicionálisabb" meg-

[12] Nem szabad szem elől tévesztenünk, mennyire elengedhetetlennek tartotta Guénon a beavatást és egy szabályos organizációba való belépést.

közelítés, vagy egyszerűen tradicionális forrásműre van szükség, pontosan a *sruti* lesz az, amit mérvadónak tekintenek). Guénon szövegei vajon tradicionálisak? A szó szigorú értelmében nyilvánvalóan nem. Elősegítik azt, hogy megértsük a tradíciót (mint a tradicionális szövegek hátterét)? Nyilvánvalóan igen. E tekintetben elegendő a keresztény teológusok példájára hivatkoznunk, akik maguk nem tartoznak a keresztény kánonhoz, de nagyon nagy mértékben segítik ennek a megértését, így különösen értékesek mindazok számára, akik a tanítást tanulmányozzák.[13]

Választ kell még adnunk alapvető kérdésünkre: hogyan viszonyuljon a tradicionalizmushoz az, aki megértette, amit Guénon mondott. Először is, tisztázni kell, milyen tradicionalizmusról van szó. Ez jelenthet filozófiai rendszert, kultúrtudományi felfogást, néprajzi konstrukciót, vagy olyan módszereket, amelyek bevezetik az embert a tradicionális tudásba. A fogalom megítélése és a hozzá való viszonyulásunk minden egyes esetben erősen eltérő lesz. Másodszor, felidézve mindazt, amit Guénon mondott a tradicionalizmusról és a tradicionalistákról (szinte kizárólag elutasítóan), be kell látnunk, hogy az általa felállított követelmények meglehetősen magasak, sőt majdhogynem teljesíthetetlenek, még a komoly kereső számára is, aki a mai korban az út kezdetén találja magát. Ennek megfelelően igazságtalan lenne, ha a tradicionalizmust (amennyiben a tradicionális tudással való megismerkedés egyik szakaszára és formájára utal) valami negatív dolognak tekintenénk, még ha önmagában nem is azonos a tradícióval. A tradicionalizmusban való elmélyedés egy csodálatos módja annak, hogy tekintetünket és lényünket újra a helyes irányba fordítsuk, mígnem a kereső előbb vagy utóbb elérkezik saját „aktív kapujához", az „átjáróhoz",[14] amely az átmenetet jelöli egy ilyen irányulásból a tradicionális spiritualitás valódi tudásához.

Ford. Laki Zoltán

„Az imént említett emberek tulajdonképpen »tradicionalistákként« definiálhatók, értve ezen olyanokat, akik rendelkeznek ugyan bizonyos fogékonysággal és vágyakozással a tradíció irányában, ámde anélkül, hogy bármit is tudnának róla; és ez az, ami a »tradicionalista« szellemet a valódi tradicionális szellemtől elválasztja".

– René Guénon: *A mennyiség uralma és az idők jelei*. 31. fejezet

[13] A most tárgyalt téma legmagasabb kifejeződéseként, túllépve a hasonló jellegű elemzések korlátjain felidézhetjük a *Bhagavad-gítá* szavait (2. 53.): *srutivipratipanná té jadá szthászjati niscsalá / szamádháv acsalá buddhisz tadá jógam avápszjaszi*. Szementszov orosz fordításában: *„Ó, Pártha, ha a szamádhiban megtartod a tudatod mozdulatlanul és közömbösen a Véda szavai iránt, akkor érted el a jógát."* [Vekerdi József fordításában: *„Amikor a Védák tanításaitól megzavart tudatod mozdulatlanul, szilárdan megáll révületben, akkor érted el a jógát." – A ford.*] A fenti sorok nemcsak annak az eléréséről beszélnek, ami túl van a tradicionális tudás visszfényein (ezt a teljességében vett tradicionalizmusnak feleltethetnénk meg), hanem ami túl van magán a tradicionális tudáson *(sruti)* is, vagyis ami a titkok titka, a fény fénye. De az ide vezető út az alacsonyabban fekvő szinteken halad keresztül.

[14] Vö. Ananda Kentish Coomaraswamy: *Selected papers. Volume I. Traditional art and symbolism*. Princeton, 1977, Princeton University Press, 321. o.